

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА

*П. М. Рубанов, канд. екон. наук, доцент,
Сумський державний університет, м. Суми*

У статті на основі систематизації визначено основні етапи розвитку теорії фінансового посередництва, охарактеризовано основні концепції цього економічного явища упродовж історичного розвитку. Визначено основні концептуальні підходи до трактування категорій «фінансове посередництво» та «фінансовий посередник».

Ключові слова: фінансове посередництво, фінансовий посередник, теорія фінансового посередництва.

В статье на основе систематизации определены основные этапы развития теории финансового посредничества, охарактеризованы основные концепции данного экономического явления на протяжении исторического развития. Определены основные концептуальные подходы к трактовке категорий «финансовое посредничество» и «финансовый посредник».

Ключевые слова: финансовое посредничество, финансовый посредник, теория финансового посредничества.

ВСТУП

Як відомо, існують три способи переміщення капіталу між позичальниками та кредиторами, а саме: пряме, непряме за участі інвестиційного банку та непряме за участі фінансових посередників. Саме останній спосіб руху активів дозволяє створити нові форми капіталу. Тому особливо на сучасному етапі фінансові посередники відіграють надзвичайно велику роль на фінансовому ринку, підвищуючи ефективність позикового капіталу.

Участь фінансових посередників дозволяє мінімізувати фінансові ризики за рахунок їх перерозподілу між учасниками процесу інвестування. Оскільки фінансове посередництво є професійною діяльністю, це дозволяє значно знизити витрати на пересування капіталів між учасниками за рахунок економії на масштабі. Упродовж значного періоду провідну роль серед фінансових посередників відігравали банки. Проте інноваційні та глобалізаційні процеси поступово зміщують акценти на небанківські фінансово-кредитні установи. З метою більш глибокого розуміння сутності сучасних тенденцій, які спостерігаються в Україні та світі, важливим вважаємо дослідження історичного генезису інституту фінансового посередництва, а також точного детермінування цього поняття.

Можна констатувати наявність вагомого наукового доробку щодо розроблення теорії фінансового посередництва, що засвідчують праці багатьох видатних вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: Дж. Герлі, Р. Голдсміт, У. Зілбер, Дж. Кейнс, Д. Ло, Р. Маккінон, Т. Мен, Ф. Мішкін, У. Петті, А. Пігу, А. Сміт, М. Туган-Барановський, У. Фріман, Є. Шоу, Й. Шумпетер тощо. Крім того, окремі аспекти фінансового посередництва розглядаються в наукових працях таких вчених, як І. Алексєєв, О. Бала, С. Герасимова, О. Данілов, М. Дубина, В. Корнеєв, С. Маслово, О. Остафіль, О. Полетаєв, М. Савлук, В. Унінець-Ходаківська, В. Федосов.

Проте, незважаючи на значну кількість ґрунтовних досліджень, питання визначення сутності фінансового посередництва залишається відкритим, що і є причиною проведення даного дослідження, спрямованого на виокремлення основних концептуальних підходів до трактування означеної категорії.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою цього дослідження є уточнення сутності понять «фінансове посередництво» та «фінансовий посередник» шляхом систематизації теорії фінансового посередництва та виокремлення науково-теоретичних підходів до його визначення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для більш точного розуміння сутності фінансового посередництва необхідно дослідити еволюцію поглядів на дане економічне явище, дослідити особливості різних теорій, пов'язаних із трактуванням ролі та функцій фінансових посередників на ринку фінансових послуг та в економіці загалом. Розглянемо основні етапи, основні концепції та історичні періоди розвитку теорії фінансового посередництва.

Відомо, що однією з перших течій економічної теорії став меркантилізм. Його представники (Т. Мен, Д. Ло, Ж.-Б. Кольбер) наполягали на значущій ролі фінансових посередників, особливо банківських установ, у виробництві, торгівельних операціях, у тому числі і міжнародних.

Класики, серед яких У. Петті, А. Сміт також підкреслювали надзвичайну роль саме банків як основних фінансових посередників. Більше того, А. Сміт підкреслював важливість власне депозитних операцій банківських установ як основи для кредитування та джерела фінансових активів банку.

На початку ХХ ст. економісти (А. Маршалл, А. Пігу) продовжили розвивати теорію фінансового посередництва, наголошуючи на тому, що фінансові посередники є одними із рушіїв економічного розвитку, які перетворюють тимчасово вільні грошові ресурси на інвестиції.

На рис. 1 узагальнено основні концепції фінансового посередництва, розроблені представниками різних економічних шкіл.

Серед українських видатних економістів, які досліджували питання ролі та особливостей фінансового посередництва, необхідно відзначити М. І. Тугана-Барановського, М. Х. Бунге, М. О. Балудянського та інших. В Україні дослідження фінансових посередників розпочалося у ХVIII ст. та були спрямовані на обґрунтування важливості цих фінансово-кредитних установ. Дослідники наголошували на необхідності державного нагляду та регулювання діяльності таких фінансових посередників як банки.

Серед сучасних теорій фінансового посередництва можна відмітити такі:

- концепція забезпечення ліквідності, згідно з якою банки як фінансові посередники вважаються основними джерелами ліквідності активних і пасивних операцій;
- концепція управління ризиками, яка наголошує на вивченні радикальних змін у діяльності банків, які сприяли розвитку фінансових ринків та інновацій у фінансовій сфері;
- теорія трійчастої трансформації (трансформація капіталів, ризиків, строків).

Деякі науковці розрізняють широкий та вузький підхід до розуміння сутності категорії «фінансовий посередник» і «фінансове посередництво». Так, згідно з ширшим підходом досліджувані терміни трактуються як сукупність установ, які, по-перше, реалізують посередницькі функції у процесі акумуляції фінансових ресурсів та, по-друге, здійснюють у фінансовій сфері лише консультаційні, інформаційні або розрахункові функції.

Відповідно у вузькому розумінні фінансовими посередниками вважаються лише ті установи, які виконують функції власне залучення грошових коштів та їх розміщення. Тобто, фінансові посередники, з

одного боку, залучають депозити, емітують цінні папери, отримують страхові платежі, а з іншого – здійснюють інвестування та кредитування за рахунок залучених коштів.

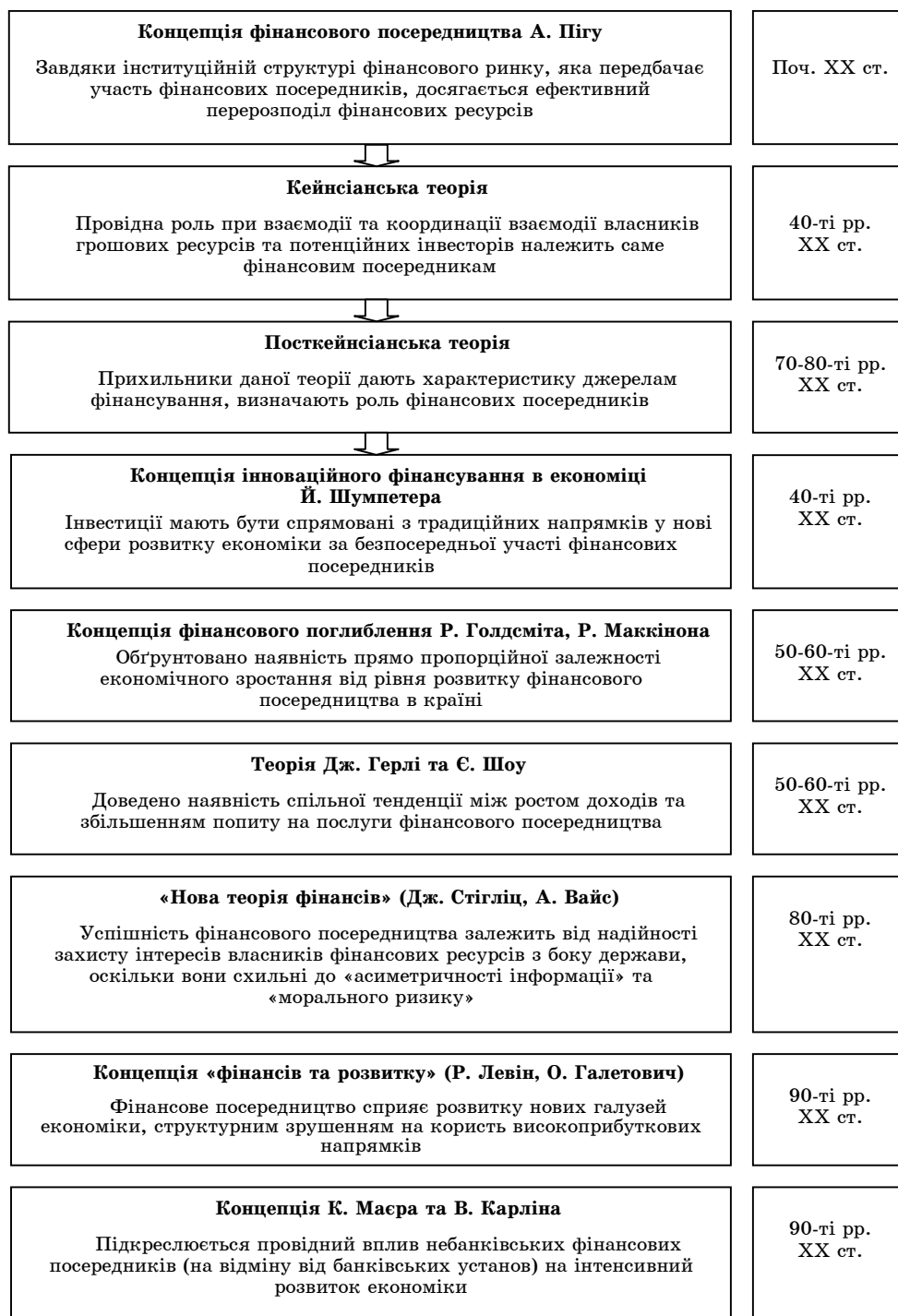

Рисунок 1 – Систематизація основних концепцій фінансового посередництва

Аналіз наукової літератури, присвяченої дослідженню сутності фінансового посередництва, дозволив визначити такі підходи до трактування фінансового посередництва, як функціональний, узагальнювальний, спеціалізований, інституційний, інфраструктурний, інформаційний та трансакційний (табл.1).

Таблиця 1 – Підходи до трактування фінансового посередництва

Концептуальний підхід	Характеристика підходу
Функціональний	Підкреслює кредитну та інвестиційну функції фінансових посередників як основні
Інфраструктурний	Характеризує фінансових посередників з точки зору інфраструктури
Інституційний	Наголошує на організаційному аспекті фінансово-посередницької діяльності
Спеціалізований	Досліджує фінансових посередників залежно від їх спеціалізації
Узагальнювальний	Ототожнює фінансових посередників із фінансовими установами, інституціями, фінансово-кредитними установами, кредитною системою тощо
Інформаційний	Наголошує на тому, що фінансові посередники мають доступ до інформації, яка для інших суб'єктів є асиметричною (недоступною)
Трансакційний	Характеризує сутність діяльності фінансових посередників як надання фінансових послуг клієнтам за невисокими трансакційними витратами як власників реалізовуваних «продуктів»

Загалом існує велика кількість трактувань категорій «фінансове посередництво» та «фінансові посередники». Існує точка зору, згідно з якою всі фінансові установи, які діють на фінансовому ринку, є фінансовими посередниками.

О. Бала пропонує розуміти під поняттям «фінансові посередники» такі «фінансові установи, які здійснюють спеціалізоване та універсальне обслуговування учасників ринку з приводу акумуляції вільних грошових коштів з метою отримання прибутку та задоволення потреб учасників фінансових відносин» [1].

С. Черкасова дає таке визначення фінансового посередництва – «це діяльність з акумуляції та перерозподілу наявного у суспільстві вільного капіталу та реалізації фінансових операцій, що супроводжують ці процеси» [2]. Проте автор не визначає, які саме установи надають послуги з фінансового посередництва, а також упускає той факт, що ця діяльність має бути професійною.

Згідно з трактуванням Ф. Мишкіна фінансове посередництво – це «процес непрямого інвестування, за допомогою якого фінансові посередники позичають кошти у заощадників, які, у свою чергу, надають позики іншим» [3]. На нашу думку, подібна дефініція враховує лише боргові відносини між учасниками фінансово-посередницького процесу.

Згідно з Господарським кодексом України фінансове посередництво являє собою «діяльність, пов'язану з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством» [4]. Як зазначається у цьому законодавчо-правовому акті фінансовими посередниками в Україні є банки та інші фінансово-кредитні організації.

Досить різнобічним та повним, на нашу думку, є трактування

Ю. Гаркуши, який визначає фінансове посередництво як «опосередковану діяльність фінансових інститутів щодо ефективного нагромадження, управління та перерозподілу капіталів шляхом надання фінансових послуг» [5].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна констатувати, що починаючи з XVI ст. з розвитком меркантилізму з'явилися перші дослідження, присвячені діяльності фінансових посередників. Завдяки розвитку торгівлі та економіки, появам численних інновацій, у тому числі й у фінансовій сфері, упродовж останнього століття виникло багато теорій фінансового посередництва, які наголошують на його значущості не лише для фінансового ринку, але й для економічного зростання суспільства та країни в цілому.

Науковці, які досліджують проблему фінансового посередництва, пропонують різні точки зору з цієї проблеми. Систематизація наявних досліджень дала змогу виокремити такі концептуальні підходи до визначення сутності фінансового посередництва: функціональний, узагальнювальний, спеціалізований, інституційний, інфраструктурний, інформаційний та трансакційний.

Таким чином, можна стверджувати, що погляди на фінансове посередництво пройшли шлях від трактування даного інституту як механізму переливання капіталів від одних суб'єктів до інших до визначення фінансового посередництва як важливого та впливового фактора ефективної діяльності фінансового ринку.

SUMMARY

THE EVOLUTION OF THEORETICAL VIEWS ON THE ESSENCE OF FINANCIAL INTERMEDIATION

Rubanov P.M.

Sumy State University, Sumy

The article, based on systematization defines the main stages of development of the theory of financial intermediation, describes the main concepts of this economic phenomenon throughout historical development. The main conceptual approaches to the interpretation of the categories of "financial intermediation" and "financial intermediary" have been determined.

Key words: financial intermediation, financial intermediary, theory of financial intermediation.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бала О. Фінансове посередництво в Україні: сутність та види / О. Бала, О. Цізда // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.6. – С. 169–174.
2. Черкасова С. В. Ринок фінансових послуг : навч. посібник для студентів вищих закладів освіти / С. В. Черкасова. – Львів : Магнолія 2006, 2007. - 496 с.
3. Корнеєв В. В. Фінансові посередники як інститути розвитку: монографія / В. В. Корнеєв. – К.: Основа, 2007. – 192 с.
4. Господарський кодекс України : за станом на 24 лютого 2010 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу до сайта : www.zakon.rada.gov.ua
5. Гаркуша Ю. Теоретико-методологічний розвиток фінансового посередництва / Ю. Гаркуша // Управління у сфері фінансів, страхування та кредиту : тези доповіді всеукраїнської науково-практичної конференції, 8–10 листоп. 2007 р. – Львів : Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2007. - С. 63–66.

Надійшла до редакції 7 листопада 2011 р.